

JĀNIS NIEDRE

Prozaiķis un literatūras kritiķis Jānis Niedre dzimis 1909. gada 24. maijā Tihvinā pie Vologdas dzelzceļnieka ģimenē, bet viņa bērnība pāiet Līvānu pagasta Jaujās. Niedres skolas gaitas sākas 1917. gada rudenī piefrontes apstākļos Štikānu un Līvānu pamatskolā. Viņš ļoti iemīl grāmatu, īpaši vēsturisko literatūru. 1922. gadā Niedre iestājas Jēkabmiesta (Jēkabpils) vidusskolā un mācību laikā darbojas vietējā muzejā.

1927. gadā pabeidzis vidusskolu, Niedre dodas «iekarot Rīgu», jo viņš alkst zināšanu un plašu apvēršņu. Niedre strādā gadījuma darbus, tad par arhivāra palīgu, bibliotekāru un etnogrāfijas nodaļas vadītāja vietnieku Valsts vēstures muzejā (1928—1934),

mācās Latvijas universitātē vēsturi un tautsaimniecību (1928—1930) un Rīgas komercinstitūta konsulārajā nodaļā (1931—1933).

Niedre lasa lekciju kursu par padomju literatūru Rīgas Tautas augstskolā. 1932. gadā Niedre atrod sakarus ar Latvijas Komunistisko partiju. 1933. gadā viņu ievēlē par nelegālās rakstnieku organizācijas «Virziens» komitejas locekli. Kā viens no almanaha, vēlāk žurnāla «Virziens» (1933—1934) dibinātājiem viņš rūpējas, lai tajā tulkotu materiālus no padomju žurnāliem un grāmatām. Pēc fašistiskā apvērsuma Niedre 1934. gada jūnijā iestājas Komunistiskajā partijā un strādā Sarkanās Palīdzības pagrīdes tipogrāfijā. Niedres revolucionāro darbību drīz izseko, septembrī viņu apcietina un uz trim gadiem iesloga Rīgas Centrālcietumā. Pēc atbrīvošanas Niedre ir strādnieks, V. Ūzes fabrikas bibliotekārs un darbvedis veselības aizsardzības sistēmā.

Padomju varai nodibinoties, Niedre ir Preses un biedrību departamenta direktors, Izdevniecību un preses galvenās pārvaldes priekšnieks, Poligrāfijas un izdevniecību pārvaldes (VAPP) priekšnieks, Latvijas Padomju rakstnieku savienības orgkomitejas priekšsēdētājs un žurnāla «Советская Латвия» redaktors. Kara laikā viņš dzīvo Maskavā, būdams Latvijas Padomju rakstnieku savienības atbildīgais sekretārs, Vissavienības Radiokomitejas redaktors, Padomju Informācijas biroja darbinieks un Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija loceklis un sekretāra vietas izpildītājs. Niedre studē folkloras materiālus Maskavas institūtos un Ņeņina bibliotēka, darbojas PSRS Rakstnieku savienības folkloristu sekcijā un Nacionālajā birojā.

Pēc Lielā Tēvijas kara Niedre ir Poligrāfijas un izdevniecību pārvaldes priekšnieka vietnieks, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras, vēlāk Etnogrāfijas un folkloras institūta direktora vietnieks un sektora vadītājs (1946—1952), Skolotāju institūta katedras vadītājs, LVU Filoloģijas fakultātes dekāna vietas izpildītājs (1948—1949) un latviešu literatūras vēstures un folkloras pasniedzējs. 1948. gadā Niedre aizstāv disertāciju «Latviešu folklorā» un iegūst filoloģijas zinātņu kandidāta grādu. Viņam piešķir docenta kvalifikāciju. No 1953. līdz 1959. gadam Niedre ir Latvijas Padomju rakstnieku savienības prozas konsultants. 1959. gadā par izciliem nopelniem latviešu

literatūrā un jauno kadru audzināšanā Niedrēm piešķir Latvijas PSR Nopelniem bagātā kultūras darbinieka goda nosaukumu.

Niedres pirmais prozas darbs - • skice «Dzeltenā vara» publicēts 1927. gadā laikraksta «Sociāldemokrāts» svētdienas pielikumā, un tajā autors izsaka nicinājumu zeltam. Iespiesti viņa romāni par latviešu senatni — «Vikingi» (1931), «Uz Daugavas viesulis» (1932), «Senie ceļi» (1932). 1939. gadā uzrakstīts, bet 1940. gada rudenī laikrakstā «Padomju Latvija» publicēts Niedres vēsturiskais romāns jaunatnei «Putni vētrā». Tēlodams 11. gadsimtu, kad mūsu zemē bieži ielauzās Skandināvijas tirgotāji un karotāji, autors grib pateikt, ka «mūsu senču dzīve bijusi daudz grūtāka, briesmu un cīņu pilnāka, nekā to idealizē daži mūsu senatnes tēlotāji romānos un stāstos».

Niedres prozas grāmata «Ķeceris Latgalē» (1932, 1940) — satīrisku skiču un stāstu krājums. Grāmatas beigās rakstnieks saka: «Es jūtu diezgan spēka iziet cīņā par patiesu dzīvi, diezgan spēka, lai cīnītos pret gadsimtu tumsību. Kaut zinu, manu darbu pārtrauks, mani pašu vajās, liegs nobeigt cilvēcīgu mūžu līdz galam, tomēr zināšu atrast ceļu desmitu Latgales jauniešu apziņas noskaidrošanai.» Tiešām - - Ulmaņa varas laikā šo grāmatu izņem no apgrozības, jo Niedre bija pateicis skumjus vārdus par tautas beztiesību un asus vārdus par viņu kaklakungiem, sevišķi katoļu garīdzniekiem.

Grāmatā «Piecu korpusu kamerās» (1941, 1958) galvenokārt aprakstīti autora paša pārdzīvojumi cietumā, vietumis papildinot tos ar citu revolucionāru stāstījumiem. Ar lakoniska, dokumentāla stila paņēmieniem rakstnieks uzzīmējis vairākus cīnītāju tipus.

Niedres kara laika stāsti sakopoti krājumā «Divos krastos» (1945), kura mērķis ir atmaskot vācu fašistus un viņu latviskos līdzskrējējus. Frontes padomju aizmugurē — otrajā krastā darbojas godīgi, augoši cilvēki, viņu rīcība un uzvaras dod spēku okupācijā palikušajiem darbaļaudīm.

Krājums «Sirdsapziņa» (1955) tematiski sasaucas ar «Ķeceri Latgalē» — vairāki stāsti antireliģiski, tikai šajā grāmatā izmantots šodienīgs materiāls un autora nolūks ir palīdzēt cilvēkiem atrasties no reliģiskajiem māņiem. Vairāki stāsti veltīti lauku dzīvei.

Izlase «33 stāsti» (1959) atspoguļo Niedres strādnieka gaitas trīsdesmit gados. Arī jaunākajos, agrāk grāmatās neievietotajos stāstos rakstnieks paliek uzticīgs antireliģiskajai tematikai. Niedre stāsta par sabiedriski nozīmīgiem jautājumiem, visbiežāk par savu dzimto pusi.

Viņa mazajā prozā izpaužas rakstniekam piemītošā ironija un skaudri reālistiskais stāstījums.

Niedres plašākais darbs ir romānu triloģija «Puškānu sala» (1961). Pirmās daļas pirmais manuskripts 1934. gadā pēc autora apcietināšanas iet zudumā. 1940. gadā tas top no jauna, un drīz žurnālā «Karogs» parādās «Peive-lišķu sala» (1941), kas vēlāk iznāk grāmatā «Puškānu sala» (1947) un pēc tam pārstrādāta kļūst par triloģijas pirmo daļu «Sādžas ļaudis». Triloģijas izdevumā iekļaujas vēl «Rūdījuma gadi» (pirmizdevums 1957. g.) un jaunais romāns «Nemākušies apvēršņi». «Puškānu sala» ir plašākais literārais vēstījums latviešu padomju prozā par vecās Latgales ļaudīm no buržuāziskās Latvijas sākuma līdz fašistiskajam apvērsumam. Autora uzmanības centrā revolucionārā cīņa, jaunatnes šķiriskās apziņas mošanās un sociāldemokrātu maldīgā un nodevīgā politika. Niedre sniedz detalizētu laikmeta fonu un vides kolorītu.

Romāns «Kāpjoši ūdeņi» (1959) stāsta par kādu jaunu speciālistu laukos pēc PSKP XX kongresa. Rakstnieks skāris daudzus sabiedriski politiskus jautājumus.

Niedre ir viens no redzamākajiem latviešu padomju folkloristiem. Jaunībā viņa intereses vairāk saistās ar etnogrāfiju. Daudzajiem rakstiem presē seko grāmatas «Krustpils apvidus jostas» (1930), «Latviešu cimdi» (1931), par kuru autors saņem K. Barona prēmiju, u. c. 1948. gadā iznāk Niedres apcerējums «Latviešu folklorā» — pirmā bezdelīga latviešu padomju folkloristikā. Viņš apstrādā un sakārto «Latviešu pasakas» četros sējumos (1946—1950), kopā ar J. Ozolu sastāda «Latviešu sakāmvārdus un parunas» (1955).

Marksistiski ļeņinskā skatījumā Niedre no jauna pārvērtē arī seno latviešu literatūru. No lekciju kursa viņš izveido divas «Latviešu literatūras» grāmatas (I - 1952, II - - 1953), kas aplūko laiku no feodālisma līdz 1885. gadam, t. i., līdz tam laikam, kuru sāk vērtēt A. Upīts savā grāmatā «Latviešu literatūra» (1951). Niedres pētījumos daudz jaunsavākta materiāla.

Kā literatūras kritiķis Niedre pirmajos pēckara gados vēršas pret reakcionāro teoriju paliekām mākslā un zinātnē, vēlāk risina teorētiskus jautājumus un piedalās jauno parādību novērtēšanā. Viņš sakārtojis un apcerējis Zeiboltu Jēkaba, L. Laicena un P. Rozīša Rakstus (1956, 1958—1960, 1961—1962). Niedres literārajā rosībā liela vieta ierādīta organizatoriskajam un audzinošajam darbam.

LITERATŪRA. O. *Pīlādzis*. Jānis Niedre. -- «Rīgas Balss», 1958, 27. III. *Niedre J.* Atmiņu gājiens pie grāmatām un rakstiem. — «Karogs», 1959, 5. *Barševska B.* Rakstnieks, cīnītājs, audzinātājs. — Turpat. *Grants J.* Rakstnieks, zinātnieks, audzinātājs. — «Liesma», 1959, 5. *Bērce V.* Jānis Niedre. — «Zvaigzne», 1959, 10. *Zigmonte D.* Ceļš nav bijis viegls. — «Padomju Latvijas Sieviete», 1959, 5. *Muižnieks L.* Jānis Niedre — piecdesmitgadnieks. — «Lit. un Māksla», 1959, 23. *V. Damburs E.* Jānim Niedrēm 50 gadu. — «Cīņa», 1959, 24. *V. Biī-daka L.* Rakstnieks un audzinātājs. — «Pad. Jaunatne», 1959, 30. *V. Bērsone I.* Aktualitāte un meistarība. — «Karogs», 1959, 9. *Kalniņš J.* «Puškānu sala». — «Karogs», 1961, 10. *Vāvere V.* Jānis Niedre. — Grām.: «Latviešu literatūras vēsture», VI, 1962.